

INSTYTUCJA PRZEPADKU W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Violetta Konarska-Wrzosek, Jerzy Lachowski

INSTYTUCJA PRZEPADKU W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Violetta Konarska-Wrzosek, Jerzy Lachowski

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 7 stycznia 2020 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Tadeusz Bojarski

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Anna Popławska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2020

ISBN 978-83-8187-375-8

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie.....	11
Rozdział I	
Instytucja przypadku w polskim prawie karnym – rys historyczny	17
1. Przepadek (konfiskata) w dawnym prawie polskim i w ustawodawstwie karnym państw zaborczych	17
2. Przepadek w Kodeksie karnym z 1932 r.....	21
3. Przepadek i konfiskata mienia w Kodeksie karnym z 1969 r.	26
4. Przepadek w Kodeksie karnym z 1997 r.....	36
4.1. Instytucja przypadku w pierwotnej wersji Kodeksu karnego z 1997 r.....	38
4.2. Instytucja przypadku w Kodeksie karnym po nowelizacji z 9.09.2000 r.....	43
4.3. Instytucja przypadku w Kodeksie karnym po nowelizacji z 13.06.2003 r.	45
4.4. Instytucja przypadku w Kodeksie karnym po nowelizacji z 20.02.2015 r.....	52
4.5. Instytucja przypadku w Kodeksie karnym po nowelizacji z 23.03.2017 r.....	56

Rozdział II

Przepadek i konfiskata w prawie międzynarodowym	61
1. Przepadek i konfiskata w prawie międzynarodowym o zasięgu uniwersalnym	61
2. Przepadek i konfiskata w porządku prawnym Rady Europy	66
3. Przepadek i konfiskata w prawie Unii Europejskiej	69

Rozdział III

Przepadek w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. ...	75
--	-----------

Rozdział IV

Instytucja przepadku w Kodeksie karnym z 1997 r. – jej aktualny status prawnokarny, rodzaje i funkcje	81
1. Samodzielny status instytucji przepadku jako środka reakcji na czyn zabroniony	81
2. Rodzaje przepadku i ich postaci	83
3. Funkcje przepadku	85

Rozdział V

Przepadek przedmiotów w świetle art. 44 k.k.	95
1. Przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, ewentualnie ich równowartości	96
2. Przepadek narzędzi przestępstwa, ewentualnie ich równowartości lub orzeczenie nawiązki na rzecz Skarbu Państwa	106
3. Przepadek przedmiotów tzw. zakazanych	123

Rozdział VI

Przepadek przedsiębiorstwa albo jego równowartości na podstawie art. 44a k.k.	135
1. Przepadek przedsiębiorstwa sprawcy przestępstwa albo równowartości tego przedsiębiorstwa	146
2. Przepadek przedsiębiorstwa innej osoby fizycznej niebędącej sprawcą albo jego równowartości	150
3. Sytuacje wyłączające możliwość orzekania przepadku przedsiębiorstwa albo jego równowartości	155

Rozdział VII**Przepadek korzyści majątkowej albo jej równowartości**

na podstawie art. 45 k.k.	163
1. <i>Ratio legis</i> wprowadzenia instytucji przepadku korzyści majątkowej albo jej równowartości oraz tzw. rozszerzonego przepadku.....	167
2. Osiągnięcie korzyści majątkowej z przestępstwa tytułem do orzeczenia jej przepadku albo przepadku jej równowartości	169
3. Subsydiarny i obligatoryjny charakter przepadku korzyści majątkowej albo jej równowartości.....	173
4. Domniemania prawne pozwalające na orzeczenie tzw. rozszerzonego przepadku mienia należącego do sprawcy, uważanego za korzyść majątkową pochodzącą z przestępstwa	179
5. Domniemanie prawne pozwalające na orzeczenie przepadku korzyści majątkowej znajdującej się w posiadaniu innych osób	186

Rozdział VIII**Możliwość orzeczenia przepadku na podstawie art. 45a k.k.**

mimo braku wyroku skazującego sprawcę	191
1. Krąg sprawców i ich sytuacji prawnokarnych wyłączających skazanie, a uzasadniających orzeczenie przepadku	193
2. Rodzaje i postaci przepadku dopuszczone do orzekania ...	204
3. Konieczność zaistnienia materialnoprawnych przesłanek do orzeczenia przepadku.....	206
4. Retroaktywność przepisów upoważniających sądy do orzekania przepadku bez skazywania sprawcy	210

Rozdział IX

Wykonywanie orzeczenia o przepadku	211
1. Skierowanie orzeczenia o przepadku do wykonania	211
2. Wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu przepadku...	213

3. Wykonanie przepadku przedmiotów, korzyści majątkowej osiągniętej z przestępstwa lub ich równowartości.....	218
3.1. Organ właściwy w zakresie wykonania przepadku	218
3.2. Przejęcie przedmiotów objętych przepadkiem	228
3.3. Postępowanie z przejętymi przedmiotami	229
4. Wykonanie nawiązki na rzecz Skarbu Państwa.....	233
5. Wykonywanie przepadku przedsiębiorstwa.....	236
5.1. Zakres przepadku przedsiębiorstwa.....	236
5.2. Rozstrzygnięcie w przedmiocie sposobu wykonania przepadku przedsiębiorstwa	238
5.3. Sprzedaż przedsiębiorstwa w całości lub jego zorganizowanej części.....	242
5.4. Spieniężenie poszczególnych składników przedsiębiorstwa	247
6. Skutki przepadku.....	248
6.1. Przejście własności na Skarb Państwa.....	248
6.2. Zakres przepadku.....	250
6.3. Skutki w zakresie praw obciążających objęte przepadkiem składniki mienia.....	252
6.4. Skutki w zakresie praw i obowiązków przedsiębiorstwa objętego przepadkiem	253
6.5. Ujawnienie Skarbu Państwa jako właściciela nieruchomości objętej przepadkiem.....	254
7. Postępowanie w razie braku możliwości wykonania przepadku	256
8. Skutki uchylecia orzeczenia o przepadku, jego darowania lub zwolnienia rzeczy objętej przepadkiem.....	257
9. Wykonywanie orzeczenia o przepadku wydanego przez sąd państwa należącego do Unii Europejskiej	259
Zakończenie	263
Literatura.....	269

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- dyrektywa 2014/42/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.04.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 127, s. 39)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.); uchylone
- k.k. z 1969 r. – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.); uchylony
- k.k.n. – Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15.05.1871 r.
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2020 r. poz. 19)
- k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2019 r. poz. 676 ze zm.)
- k.k.w. z 1969 r. – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 13, poz. 98 ze zm.); uchylony
- k.k.w.p. – dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 23.09.1944 r. – Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz.U. Nr 6, poz. 27 ze zm.); uchylony
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.)

k.p.k.	-	ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30)
k.w.	-	ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2019 r. poz. 821 ze zm.)
nowela z 20.02.2015 r.	-	ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396)
u.k.a.	-	ustawa karna austriacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 27.05.1852 r. (Dziennik Praw Państwa nr 117)
u.p.e.a.	-	ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2019 r. poz. 1438 ze zm.)
pr. łow.	-	ustawa z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2018 r. poz. 2033 ze zm.)
r.u.s.p.	-	rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141)

Czasopisma i publikatory

KZS	-	„Krakowskie Zeszyty Sądowe”
LEX	-	System Informacji Prawnej
ONSAiWSA	-	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSNKW	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa
OSNPG	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OTK	-	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	-	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
PiP	-	„Państwo i Prawo”
Prok. i Pr.	-	„Prokuratura i Prawo”
PS	-	„Przegląd Sądowy”

WPROWADZENIE

Instytucja przepadku jest jednym z najstarszych środków formalnej reakcji na czyn naganny uznany przez daną społeczność za groźny i karygodny. Środek ten w postaci przepadku lub konfiskaty o różnym zakresie rzeczowym znały i znają prawie wszystkie systemy prawne świata. Był on i jest wykorzystywany jako instrument do walki z określonymi grupami (lub typami) przestępców lub z określonymi kategoriami przestępców, uważanymi w danym okresie za szczególnie niebezpiecznych. Celem przepadku lub konfiskaty jest odebranie sprawcy tego, co uzyskał w sposób bezprawny, uniemożliwienie lub utrudnienie kontynuowania działalności przestępczej przy wykorzystaniu mienia, które służyło lub było przeznaczone do popełnienia przestępstwa, oraz pozbawienie sprawcy zaplecza ekonomicznego zdobytego w drodze przestępstwa, które pozwoliłoby mu na dostatnie życie oraz na inwestowanie w różne legalne, a tym bardziej w nielegalne przedsięwzięcia czy dochodowe interesy.

Instytucja przepadku, jak też konfiskaty, polega na pozbawieniu osoby, która dopuściła się przestępstwa, a niekiedy także osób trzecich, określonych składników (albo całości) posiadanego mienia lub nienależnych korzyści majątkowych. W określonym zakresie godzi ona zatem w prawo własności, stąd też stosunek do korzystania przez wymiar sprawiedliwości z tego typu środków jest dość ostrożny i zmienny. Wiele zależy od dynamiki i struktury przestępczości, z którą społeczeństwa mają do czynienia, jej form działania i tego, jakie ona przynosi szkody pojedynczym obywatelom oraz społeczeństwu. Nie bez znaczenia jest także to, czy instytucja ta ma charakter obligatoryjny, czy fakultatywny, wobec kogo i jak często jest stosowana i czy jawi się jako sprawiedliwy,

a jednocześnie skuteczny instrument zwalczania określonego rodzaju przestępczości.

Historii polskiego prawa karnego znana jest zarówno instytucja przepadku przedmiotów (rzeczy), jak i instytucja konfiskaty całości lub części majątku (mienia). Kodeks karny z 1932 r. przewidywał tylko przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi orzekanych w charakterze kary dodatkowej lub środka zabezpieczającego (art. 44 lit. e oraz art. 85 k.k. z 1932 r.). Kodeks karny z 1969 r. przewidywał zarówno karę dodatkową przepadku rzeczy, jak i konfiskaty całości albo części mienia (art. 38 pkt 5 i 6 oraz art. 46–48 k.k. z 1969 r.) oraz możliwość orzekania przepadku rzeczy tytułem środka zabezpieczającego (art. 103 § 1 i art. 104 k.k. z 1969 r.). Po transformacji ustrojowej zapoczątkowanej w grudniu 1988 r. jedną z pierwszych nowelizacji Kodeksu karnego z 23.02.1990 r.¹ uchylono m.in. karę dodatkową konfiskaty mienia, która była dość powszechnie krytykowana jako zbyt daleko ingerująca w prawo własności, dotycząca nie tylko sprawcę przestępstwa, ale także jego najbliższą rodzinę niewyklaną w działalność przestępczą, a ponadto z powodu jej wykorzystywania jako środka walki z przeciwnikami ustroju socjalistycznego. Z tych względów Kodeks karny z 1997 r. w katalogu środków karnych przewidział tylko instytucję przepadku przedmiotów (art. 39 pkt 4 k.k.), a ponadto w art. 45 k.k. instytucję przepadku korzyści majątkowych osiągniętych z przestępstwa, chociażby pośrednio, która mogła być stosowana tylko wobec multirecydywistów, przestępców zawodowych oraz przestępców działających w ramach zorganizowanych struktur przestępczych. Przepadek przedmiotów mógł być stosowany także w charakterze środka zabezpieczającego (art. 99 § 1 i art. 100 k.k.). Bardzo szybko okazało się, że tak wąskie przedmiotowe ujęcie instytucji przepadku oraz podmiotowe ograniczenie przepadku korzyści majątkowej osiągniętej z przestępstwa przyjęte w Kodeksie karnym z 1997 r. jest niewystarczające do osiągnięcia celu w postaci pozbawiania sprawców przestępstw nienależnych im korzyści uzyskiwanych w sposób spreczny z prawem oraz do skutecznej walki z bardzo szkodliwą przestępczością ukierunkowaną na osiągnięcie korzyści majątkowych kosztem pojedynczych lub wszystkich współobywateli. Od dnia wejścia w życie Kodeksu

¹ Dz.U. Nr 14, poz. 84.

karnego z 1997 r. czterokrotnie nowelizowano uregulowania dotyczące instytucji przepadku (w roku 2000, 2003, 2015 i 2017), rozszerzając jej przedmiotowy i podmiotowy zakres, zastępując w wielu przypadkach fakultatywność jej stosowania orzekaniem o charakterze obligatoryjnym oraz wprowadzając ułatwienia dowodowe umożliwiające orzeczenie przepadku korzyści majątkowych osiągniętych chociażby pośrednio z popełnienia przestępstwa, a niepodlegających przepadkowi przedmiotów.

Przedmiotowe i podmiotowe rozszerzanie możliwości orzekania środka reakcji na czyn zabroniony pod groźbą kary w postaci przepadku przedmiotów lub korzyści majątkowych osiągniętych z przestępstwa, chociażby pośrednio, wraz z określonymi ułatwieniami dowodowymi, przerzucającymi ciężar dowodu co do legalnego pochodzenia posiadanego mienia na sprawcę przestępstwa lub też inną osobę, której mienie to zostało przekazane, jest zalecane w sposób mniej lub bardziej kategoriyczny od 40 lat przez organizacje międzynarodowe o charakterze uniwersalnym i regionalnym w celu skutecznej walki z poważną przestępczością, w tym w szczególności zorganizowaną, dopuszczającą się przestępstw przeciwko mieniu, gospodarczych, narkotykowych, korupcyjnych i innych przynoszących krociowe zyski.

Trafnie wskazuje się w ostatniej dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.04.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, że do najskuteczniejszych metod walki z przestępczością ukierunkowaną na uzyskiwanie korzyści finansowych, w tym w szczególności o charakterze zorganizowanym, należy wprowadzenie surowych konsekwencji prawnych popełnienia takiego rodzaju przestępstw, jak również skuteczne wykrywanie oraz zabezpieczanie i konfiskata narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa (pkt 3 preambuły).

Rzeczywiście, jest prawdą powszechnie znaną, że jedynym skutecznym orężem walki z przestępczością motywowaną merkantylnie jest uczynienie przestępstwa nieopłacalnym dla tych, którzy się go dopuszczają, oraz dla tych, na których rzecz przestępcy działają. Od doby Oświe-

cenia powszechnie wiadomo (przede wszystkim z pracy C. Beccarii, *O przestępstwach i karach*², ale także z prac J. Bentham'a i innych), że o nieopłacalności przestępstwa nie decyduje surowe zagrożenie karne, ale wysokie prawdopodobieństwo jego ujawnienia i wykrycia sprawy, a w konsekwencji jego ukaranie. Kara nie musi być surowa i dręczyć ciało sprawcy lub pozbawiać go wolności na długie lata. W dobie współczesnej – jak nigdy dotąd – mamy świadomość, że ze społecznego punktu widzenia pobyt sprawcy w zakładzie karnym, skazanego za przestępstwo merkantylne popełnione bez użycia przemocy, nie jest konieczny, kreuje tylko duże koszty (ok. 3200–3500 zł miesięcznie), nie resocjalizuje, wyklucza społecznie i nie gwarantuje, że sprawca po wyjściu na wolność nie powróci na drogę przestępstwa oraz że nie będzie korzystał z tego, co uzyskał wcześniej z działalności przestępczej. Zdecydowanie bardziej opłacalne są kary finansowe takie jak grzywna zasilająca Skarb Państwa, kary wolnościowe, w tym w szczególności praca na cele społeczne lub potrącenie części wynagrodzenia za pracę (w ramach kary ograniczenia wolności) oraz przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, a nawet przepadek przedsiębiorstwa, jeśli służyło do popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści, przepadek przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie lub przewóz są zakazane, a także przepadek osiągniętej z przestępstwa, chociażby pośrednio, korzyści majątkowej (por. art. 33–35 k.k. oraz art. 44–45 i 45a k.k.). Tego typu kary i środki reakcji na czyn przestępny sprawcy w dużo wyższym stopniu niż kara pozbawienia wolności realizują funkcje sprawiedliwościową, represyjną, wychowawczą i prewencyjną, zarówno w zakresie prewencji szczególnej, jak i prewencji ogólnej. Instytucja przepadku jest znakomitym instrumentem w walce z przestępczością ukierunkowaną na osiągnięcie korzyści majątkowych, która powinna zyskiwać na znaczeniu zwłaszcza w dobie spadku przestępczości godzącej w dobra osobiste jednostki i wroście szeroko rozumianej przestępczości gospodarczej, narkotykowej, korupcyjnej oraz innej, nastawionej na osiąganie nienależnych zysków, w tym w szczególności przestępczości zorganizowanej.

² C. Beccaria, *O przestępstwach i karach*, tłum. E.S. Rappaport, Warszawa 1959, s. 138.

Niniejsza książka ma na celu wzbogacenie i upowszechnienie prawniczej wiedzy na temat instytucji przypadku w polskim prawie karnym powszechnym, którego podstawowym źródłem jest Kodeks karny z 6.06.1997 r. Przedstawiono w niej zarówno ewolucję instytucji przypadku, jej konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe umocowanie oraz obecny kształt normatywny, w tym w szczególności rodzaje i postacie przypadku oraz przesłanki ich orzekania, cele, jakim ma służyć ta instytucja, oraz pełnione funkcje, a także kwestie związane z fazą wykonania orzeczenia o przypadku.

Rozdział I

INSTYTUCJA PRZEPADKU W POLSKIM PRAWIE KARNYM – RYS HISTORYCZNY

Przepadek jako środek reakcji na zachowania naganne w świetle obowiązującego prawa ma bardzo długą tradycję w systemach prawnych wielu współczesnych państw. Stanowi bowiem dość naturalną, niemal instynktowną odpowiedź na naruszenie obowiązujących norm postępowania i wyrządzenie zła, które skłania do reakcji, w postaci odebrania sprawcy tego, co zyskał i czym się posługiwał przy popełnianiu przestępstwa oraz posiadanego majątku, a tym samym pozbawienia sprawcy przestępstwa podstaw egzystencji, znaczenia i pozycji, a także poszanowania, jakie miał w danej społeczności, do wykluczenia z niej włącznie.

1. Przepadek (konfiskata) w dawnym prawie polskim i w ustawodawstwie karnym państw zaborczych

Przepadek jako sankcja karna wywodzi się z kary konfiskaty majątku (dóbr, mienia), która była znana już plemionom słowiańskim, a polegała m.in. na wydaleniu przestępcy ze społeczności, zniszczeniu (spaleniu) jego domostwa i zaborze należących do niego rzeczy ruchomych¹.

¹ I. Rzeplińska, *Konfiskata mienia. Studium z historii polityki kryminalnej*, Warszawa 1997, s. 12.

Konfiskata majątku była jedną z najsurowszych kar dodatkowych orzeczanych obok kary śmierci lub proskrypcji (czyli wygnania z kraju) lub samoistnych, orzeczanych np. za niewypełnienie obowiązków związanych z pospolitym ruszeniem lub za dezercję, która dopiero w drugiej połowie XIX w. (pod wpływem idei humanitarystów oświeceniowych) została przekształcona w karę przepadku, ograniczonego do określonych składników majątkowych sprawcy².

Konfiskata majątku to w istocie przepadek, który miał bardzo szeroki zakres i obejmował na ogół cały majątek sprawcy, wszystko to, co cennego posiadał (ruchomości i nieruchomości). Możliwa była jednak też konfiskata tylko części majątku sprawcy. Celem konfiskaty majątku było ukaranie sprawcy przez pozbawienie go zaplecza ekonomicznego i znaczenia społeczno-politycznego oraz możliwości dalszego funkcjonowania w danej społeczności w ogóle lub na dotychczasowym poziomie i zasadach³. Na skutek orzeczonej kary konfiskaty sprawca tracił swój majątek, który w majestacie prawa był mu odbierany. Skonfiskowany majątek sprawcy stawał się własnością władcy. W Polsce od XV w. karę tę określano też mianem „złupienia”, gdyż urzędnicy zajmujący się wykonaniem tej kary łupili składniki mienia ruchomego sprawcy, przekazując na rzecz władcy lub państwa tylko skonfiskowane nieruchomości.

Krytyka kary konfiskaty całości lub części majątku, jako kary nadmiernej surowej, niehumanitarnej, o cechach odpowiedzialności zbiorowej, która dotyka nie tylko sprawcę, ale także jego całą rodzinę, pozbawiając ją podstaw egzystencji, sprawiła, że w kodyfikacjach karnych stworzonych w XIX w. zrezygnowano z tej kary. Obowiązujące na ziemiach polskich kodyfikacje państw zaborczych nie przewidywały już kary konfiskaty całości lub części majątku, wprowadzając w to miejsce karę przepadku albo konfiskaty określonych przedmiotów przestępstwa. I tak ustawa karna austriacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 27.05.1852 r. przewidywała karę przepadku towarów, rzeczy zbywalnych albo sprzętów (zob. § 240 lit. b u.k.a.) na rzecz funduszu ubogich

² Por. K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, s. 20.

³ I. Rzeplińska, *Konfiskata...*, s. 15–18 oraz K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek...*, s. 20.

miejsca popełnienia czynu karalnego, a od 1920 r. czysty dochód uzyskany z ich sprzedaży miał być używany na budowę i utrzymanie domów poprawy, domów pracy przymusowej i zakładów wychowawczych dla zaniedbanej młodzieży w byłym zaborze austriackim (zob. § 241 u.k.a. oraz ustawę z 16.03.1920 r.⁴).⁵ Wskazana kara przepadku przedmiotów będących wytworem popełnionego występku lub przekroczenia (wykroczenia) albo narzędzi użytych do ich popełnienia mogła być orzeczona z karą aresztu lub grzywną za występki i przekroczenia oraz łączona z innymi karami przewidzianymi w § 240 u.k.a. w przypadku wystąpienia okoliczności uzasadniających obostrzenie wymiaru kary (zob. § 250 u.k.a.)⁶. Zbliżony do tego rodzaju kary, przewidzianej za czyny o randze występków i przekroczeń, był obligatoryjny przepadek podarunku lub jego wartości przewidziany za zbrodnię łapownictwa z § 104 u.k.a. oraz za zbrodnię uwiedzenia do nadużycia władzy przez sędziego, prokuratora lub innego urzędnika z § 105 u.k.a.⁷

Z kolei w Kodeksie karnym Rzeszy Niemieckiej z 15.05.1871 r.⁸ przewidziana była konfiskata ograniczona do dwóch rodzajów przedmiotów, tj.: przedmiotów pochodzących z rozmyślnej zbrodni lub występku, a także przedmiotów użytych lub przeznaczonych do takich czynów, pod warunkiem że należały do sprawcy lub uczestnika (§ 40 k.k.n.), a więc osoby współdziałającej przy popełnieniu czynu zabronionego (por. § 47–50 k.k.n.). Ponadto w § 41 k.k.n. przewidziano obligatoryjne orzeczenie i zarządzenie uczynienia nieprzydatnymi wszystkich przedmiotów lub ich części, takich jak: egzemplarze pisma, płyty i formy służące do ich wytworzenia, jeśli treść jakiegoś pisma, wizerunku

⁴ Ustawa z 16.03.1920 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustaw (Dz.U. Nr 26, poz. 158).

⁵ *Ustawa karna austriacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852 r. obowiązująca w okręgach Sądów Apelacyjnych w Krakowie i we Lwowie oraz Sądu Okręgowego w Cieszynie*, przekł. J. Przeworski, Warszawa 1924, s. 192.

⁶ Zob. E. Krzymuski, *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów, obowiązujących w Polsce, I Część ogólna*, Kraków 1921, s. 212.

⁷ Ustawa karna austriacka..., s. 78–81 oraz E. Krzymuski, *System...*, s. 212–213.

⁸ *Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r. z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami po rok 1918 wraz z ustawą wprowadzącą do Kodeksu karnego dla Związku Północno-Niemieckiego (Rzeszy Niemieckiej) z dnia 31 maja 1870 r.*, Poznań 1920, s. 22–23 i s. 25–27.

lub odtworzeń jest karalna. Jeśli przepadek przedmiotów wskazanych w § 40 k.k.n. lub orzeczenie uczynienia nieprzydatnymi przedmiotów wskazanych w § 41 k.k.n. okazało się niemożliwe z uwagi na niemożność ścigania lub skazania pewnej określonej osoby, to można było to uczynić w odrębnym orzeczeniu (por. § 42 k.k.n.)⁹.

Kodeks karny rosyjski z 22.03.1903 r. przewidywał w art. 36–38 możliwość zarządzenia przez sąd konfiskaty, zniszczenia lub przelania na rzecz Skarbu trzech grup przedmiotów: 1) przedmiotów, których ustawa zabrania wyrabiać, sprzedawać, rozpowszechniać, mieć przy sobie lub przechowywać, a które należą do sprawcy lub współdziałającego przy popełnieniu czynu karalnego (czyli tzw. przedmiotów zakazanych); 2) przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełniania przestępstw (czyli tzw. narzędzi przestępstwa) oraz 3) innych przedmiotów, które zostały specjalnie wymienione w ustawie. Konfiskata tych przedmiotów, ich zniszczenie czy przelanie na rzecz Królewsko-Polskiego Zarządu Wymiaru Sprawiedliwości, a od 1921 r. na rzecz Skarbu Państwa mogły być orzeczone nie tylko w razie skazania za przestępstwo, ale także w razie uniewinnienia oskarżonego, umorzenia lub wstrzymania dochodzenia karnego, co powodowało, że charakter prawny tych zarządzeń nie był łatwy do jednoznacznego określenia, gdyż miały one zarówno cechy kar dodatkowych, jak i środków zabezpieczających¹⁰.

Z powyższego wynika, że w okresie zaborów na ziemiach polskich, a następnie już w niepodległej Polsce, gdy w poszczególnych dzielnicach obowiązywały nadal kodeksy karne państw zaborczych, używano dwóch różnych nazw takich jak: przepadek lub konfiskata na określenie analogicznych środków, których celem było pozbawienie sprawcy tzw. owoców przestępstwa, tzw. narzędzi przestępstwa, ewentualnie także tzw. przedmiotów zakazanych. Pojęcia przepadku lub konfiskaty funkcjonowały w obowiązujących systemach prawnych równolegle

⁹ Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej..., s. 23.

¹⁰ E. Krzymuski, *System...*, s. 242 oraz E. Zatyka, *Przepadek i konfiskata mienia w ujęciu historycznym* [w:] *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, red. E.M. Guzik-Makaruk, Warszawa 2012, s. 37–38.

i miały tożsamy lub zbliżony zakres, ograniczony tylko do określonych przedmiotów, a nieobjęający całości lub części majątku sprawcy. Przepadek oraz konfiskata przedmiotów pełniły te same, doniosłe funkcje: represyjną i zabezpieczającą.

2. Przepadek w Kodeksie karnym z 1932 r.

Kodeks karny z 11.07.1932 r.¹¹, który wszedł w życie 1.09.1932 r. (zob. art. 295), unifikując prawo karne w całej niepodległej Polsce¹², przewidywał przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi w art. 44 k.k. zawierającym katalog kar dodatkowych. Kodeks ten nie znał kary konfiskaty ani określonych przedmiotów, ani części lub całości majątku sprawcy czynu zabronionego. Zaznaczyć jednak należy, że zarówno w uzasadnieniu do projektu Kodeksu karnego z 1932 r., jak i w literaturze przedmiotu¹³ używano nadal zamiennie nazw przepadek i konfiskata¹⁴, choć formalnie nazwa konfiskaty nie była używana w Kodeksie. Przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi, mając status kary dodatkowej, mógł być orzekany wyłącznie obok kary zasadniczej, a nie samoistnie. W tym przypadku jego celem było przede wszystkim wzmocnienie represji wynikającej z zastosowania wobec sprawcy przestępstwa kary zasadniczej. W myśl postanowień art. 85 k.k. przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi mógł być orzekany także tytułem środka zabezpieczającego, jeżeli sprawcę czynu zabronionego uznano za nieodpowiedzialnego karnie lub nieulegającego karze albo jeżeli umorzono postępowanie karne. Celem takiego przypadku było zabezpieczenie społeczeństwa przed powtórzeniem przestępstwa przez niebezpiecznego sprawcę, którego nie można ukarać karą dodatkową przypadku z racji braku możliwości wydania wyroku skazującego¹⁵.

¹¹ Dz.U. Nr 60, poz. 571.

¹² Zob. art. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Przepisy wprowadzające kodeks karny i prawo o wykroczeniach (Dz.U. R.P. Nr 60, poz. 573).

¹³ Zob. np. S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 1946, s. 460.

¹⁴ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek...*, s. 24.

¹⁵ Por. J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932, s. 158 i 167.

W książce przedstawiono kompleksowo prawnokarną instytucję przypadku, w tym jej aktualne normatywne uregulowanie w Kodeksie karnym, łącznie z nowo wprowadzonym przypadkiem przedsiębiorstwa. W szczególności wnikliwie przeanalizowano i omówiono wszystkie rodzaje i postaci przypadku oraz przesłanki ich stosowania, a także zasady dotyczące wykonywania orzeczeń sądów zawierających postanowienia o przypadku: przedmiotów, przedsiębiorstwa, korzyści majątkowej osiągniętej z przestępstwa (choćby pośrednio) albo ich równowartości. W książce objaśniono także przepisy intertemporalne, które przewidują stosowanie nowych uregulowań w zakresie instytucji przypadku do sprawców czynów zabronionych popełnionych przed wejściem w życie ustawy, która je wprowadzała.

Instytucja przypadku zaprezentowana w niniejszym opracowaniu ma zastosowanie w obszarze całego polskiego prawa karnego powszechnego, zarówno przy pociąganiu do odpowiedzialności sprawców typów przestępstw tzw. kodeksowych, jak i pozakodeksowych, do których stosuje się przepisy części ogólnej Kodeksu karnego.

Publikacja zainteresuje sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych oraz aplikujących w tych zawodach prawniczych, a także teoretyków prawa karnego.

Violetta Konarska-Wrzosek – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, profesor zwyczajny, kierownik Katedry Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; stały recenzent czasopism naukowych; członek zarządu głównego Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego; członek Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. St. Batawii oraz polskiej sekcji AIDP; autorka blisko 160 publikacji naukowych z zakresu prawa karnego powszechnego, karnego skarbowego, wykroczeń, polityki kryminalnej i postępowania w sprawach nieletnich.

Jerzy Lachowski – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor w Katedrze Prawa Karnego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; czynny zawodowo adwokat; stały recenzent czasopism naukowych; wiceprezes Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego; członek Association Internationale De Droit Penal; autor ponad 70 publikacji naukowych z zakresu prawa karnego materialnego oraz wykonawczego.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8187-375-8

